

**ТДШИ “Иқтисодиёт назарияси” кафедраси
ўқитувчиси Мардонов Шохрух Шухрат ўғли**

ОЗИҚ-ОВҚАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА РЕАЛ СЕКТОРНИНГ ЎРНИ

Ҳозирги кунда мамлакатимизда реал секторнинг имкониятларидан юқори даражада фойдаланиш юзасидан бир қатор ишлар амалга оширилмоқда. Бунинг самарасини мамлакатимиз макроиқтисодий кўрсаткичлардаги реал секторнинг улуши ошганлигида кўришимиз мумкин бўлади. 2019 йилнинг I чорагида макроиқтисодий ҳолат Марказий банкнинг асосий прогнозларига мос равишда шаклланди. Ялпи ички маҳсулотнинг реал ўсиши ўтган йилнинг мос даврига нисбатан (5,1 фоиз) жадаллашиб, 5,3 фоизни ташкил этди.

Мазкур даврда иқтисодий ўсишнинг асосий “драйверлари” ўтган йилларда бўлгани каби банклар томонидан кредитлаш фаоллигининг ошиши ҳамда ўрта даражадаги юмшоқ солиқ-бюджет сиёсатининг юритилиши ҳисобига асосий капиталга йўналтирилган инвестицияларнинг юқори даражада ўсганлиги (2018 йилнинг шу даврига нисбатан 29,3 фоизга кўп), шунингдек, аҳоли даромадлари ўсишининг давом этиши каби омиллар бўлди.

Таклиф омиллари томондан саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмларининг 6,8 фоизга ошиши, шу жумладан, истеъмол товарлари ишлаб чиқаришнинг – 18,3 фоизга, қурилиш ишларининг – 5,9 фоизга ва хизматлар кўрсатишнинг – 11,1 фоизга ошиши ялпи ички маҳсулот ўсишига асосий ҳисса қўшди.

Кредитлаш ҳажмларининг ўсиш суръати деярли ўзгармади ва ўтган йилнинг мос даври даражасида бўлди. Бироқ, кредит портфели таркибида сезиларли ўзгаришлар рўй берди. Хусусан, миллий валютадаги кредитларнинг ўсиш суръати деярли 2 баробар пасайган бўлса, хорижий валютадаги кредит қўйилмалари ўсишининг тезлашиши кузатилди.

Кредит портфели таркибидаги ушбу тенденциялар инфляция даражаси ва валюта бозоридаги ҳолатга жорий босимнинг олдини олиши имконини берса, айтиш пайтда, ушбу хатарларни кейинги даврларда (ўрта ва узок муддатли истиқболда) рўй бериш эҳтимолини оширади.

Бундай шароитда таркибий ислохотларни амалга оширишда иқтисодиётга қарз мажбуриятларини юқори суръатларда жалб қилинишининг вужудга келиши мумкин бўлган салбий оқибатларининг олдини олишга алоҳида эътибор қаратиш зарурияти ортиб бормоқда.

Умуман олганда, хорижий валютада кредитлаш ҳажмларининг юқори суръатларда сақланиб қолиши, бир томондан, иқтисодиётда инвестицион талабнинг юқорилигини акс эттирса, бошқа томондан, инвестицион ресурсларни жалб қилишга тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар канали ва капитал бозорининг тўлиқ сафарбар этилмаганлигини натижасида

лойиҳаларни молиялаштириш бўйича асосий юкнинг банк тизими зиммасига тўғри келаётганлигини кўрсатмоқда.

Жорий йилнинг биринчи чорагида ўрта даражадаги юмшоқ солиқ-бюджет сиёсати юритилди ва давлат бюджети ижроси 1,1 трлн. сўмлик дефицит билан бажарилди. Мазкур дефицитнинг давлат қимматли қоғозларини муомалага чиқариш ва ташқи қарзни жалб қилиш орқали қопланиши унинг инфляцион босимини юмшатишга хизмат қилди.

Инфляция даражаси Марказий банкнинг асосий прогнозларида назарда тутилган хатарларнинг қисман амалга ошиши ва нархларга мавсумий омиллар таъсири натижасида шаклланиб, чорак якунлари бўйича йиллик ҳисобда 13,6 фоизни ташкил этди ва 13,5-15,5 фоизлик прогноз коридорининг қуйи чегарасида бўлди.

Инфляция даражасининг прогноз кўрсаткичлари доирасида сақланиб қолиши, ички бозорда товарлар ва хизматлар таклифининг ортиши, шунингдек, миллий валюта алмашув курсини барқарорлиги қисқа ва ўрта муддатли инфляцион кутилмаларнинг пасайишига хизмат қилди.

Марказий банкнинг ички валюта бозоридаги интервенцияларининг белгиланган параметрлар доирасида бўлиши, давлат қимматли қоғозларини муомалага чиқарилиши ҳамда Марказий банкнинг депозит аукционлари банк тизимидаги қўшимча ликвидликни стерилизация қилиш имконини берди ва иқтисодиётда ижобий реал фоиз ставкаларини сақлаб қолинишига хизмат қилди.

Иқтисодиётда жамғариш фаоллигининг барқарор ўсиш тенденцияси сақланиб қолди. 2019 йилнинг I чорагида жисмоний шахсларнинг муддатли депозитлари ҳажми 19,2 фоизга, юридик шахсларники эса – 13,2 фоизга ўсди.

Ташқи иқтисодий шароитларда сезиларли ўзгаришлар кузатилмади. Асосий капиталга инвестицияларнинг жадал ўсиши ва ташқи қарз манбаларидан инвестицион ресурслари оқимининг ортиши, ускуналар ва ишлаб чиқариш линиялари импортида акс этмоқда. Бу ўз навбатида, жорий ҳисоблар баланси манфий сальдосининг сақланиб қолишига олиб келди.

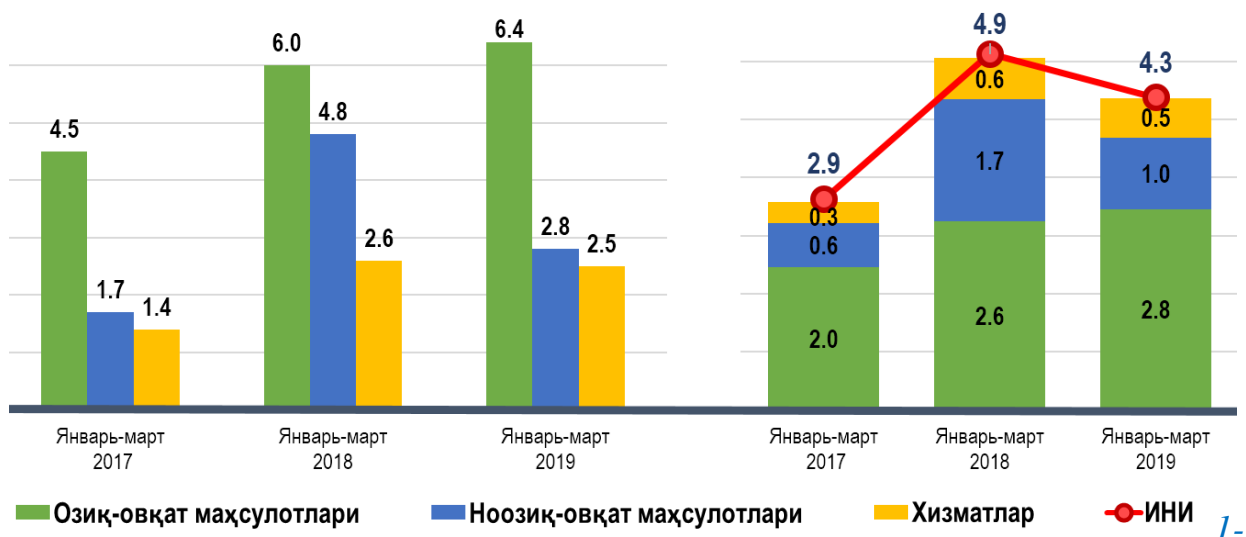
Марказий банк иқтисодий ўсишнинг 5,2-5,4 фоизлик асосий прогнозини сақлаб қолмоқда. Кейинги даврларда ҳам хорижий кредит линиялари ва ўрта даражадаги юмшоқ солиқ-бюджет сиёсати ҳисобига инвестицияларнинг юқори суръатларда ўсиши, аҳоли даромадларининг ортиши ҳамда трансчегаравий пул ўтказмаларининг ижобий динамикаси иқтисодий ўсишнинг асосий омиллари бўлиб қолади.

Умуман олганда, 2019 йилнинг I чорагида инфляция даражаси айрим турдаги озиқ-овқат маҳсулотлари таклифига мавсумий омиллар таъсири, қўшилган қиймат солиғи (ҚҚС) базасининг кенгайтирилиши ҳамда миллий валютанинг бироз қадрсизланиши таъсири остида шаклланиб, кутилгандан паст даражада бўлди.

Давлат статистика қўмитаси маълумотларига кўра, 2019 йилнинг март ойи охирида истеъмол нархлари индекси бўйича ҳисобланган чораклик

инфляция ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 0,6 фоиз бандга пасайиб, 4,3 фоизни ташкил қилди (1-расм).

Аввалги йилларда кузатилгани каби инфляциянинг асосий “драйвер” озиқ-овқат маҳсулотлари нархларининг ўсиши бўлиб, унинг чораклик инфляциядаги салмоғи 2,8 фоиз бандга тенг бўлди. Шунингдек, ноозиқ-овқат маҳсулотлари улуши сезиларли қисқариб 1 фоиз бандни ва хизматлар улуши эса 0,5 фоиз бандни ташкил этди.

расм. 2017-2019 йиллар I чораги давомида ИНИ ва унинг таркиби ўзгариши

а) йил бошига нисбатан ўзгариши, б) ИНИдаги салмоғи, фоиз банд
фоиз

Манба: Давлат статистика қўмитаси маълумотларига асосан Марказий банк ҳисоб-китоблари.

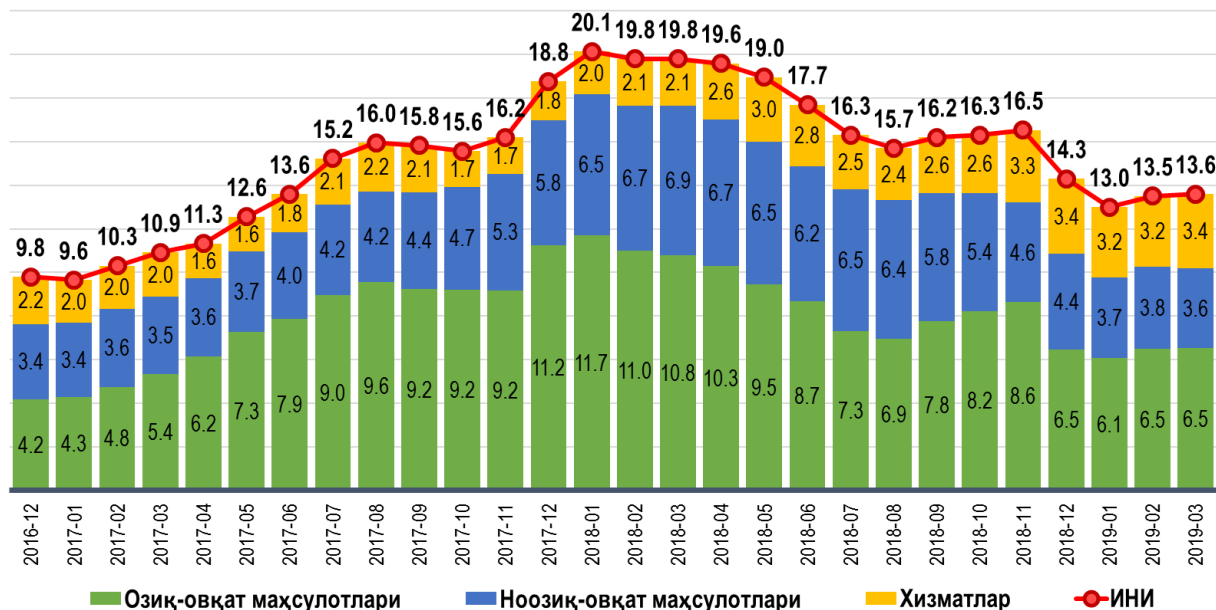
Ушбу даврда йиллик инфляция кўрсаткичлари январдаги сезиларли пасайишдан сўнг, февраль ва март ойларида ўсувчи тенденцияга эга бўлди.

Хусусан, январда йиллик инфляция даражаси 1,3 фоиз бандга пасайиб, 13 фоизни ташкил қилган бўлса, март охирига келиб 13,6 фоизгача кўтарилди.

Январь ойида йиллик инфляция пасайишига ИНИдаги товар ва хизматларнинг барча асосий гуруҳлари бўйича нархларининг барқарорлашиши сабаб бўлди. Март ойида озиқ-овқат маҳсулотлари ва хизматларнинг ИНИдаги ҳиссалари 2018 йил декабрдаги кўрсаткичларига қайтиб, мос равишда 6,5 ва 3,4 фоиз бандга тенг бўлди. Ноозиқ-овқат маҳсулотлари ҳиссаси эса 3,6 фоиз бандгача қисқарди (2-расм).

Шунингдек, сўнги 2 йилда нархларнинг энг юқори ўсиш суръати озиқ-овқат товарлари гуруҳида кузатилган бўлса (53,6 фоизга), ноозиқ-овқат ва хизматлар тарифларининг ўсиши нисбатан пастроқ даражада бўлди (мос равишда 34,3 фоиз ва 29,1 фоиз) (3-расм).

Шунингдек, ҚҚСни солиқ солиш базаси кенгайишининг нарх динамикасига таъсири мўтадил деб баҳоланмоқда ва ушбу таъсир келгусида ҳам сақланиб қолиниши кутилмоқда. Бундан ташқари, ушбу даврда тартибга

солинадиган нархлар ва тарифларнинг аксарият қисми ўзгаришсиз қолди.

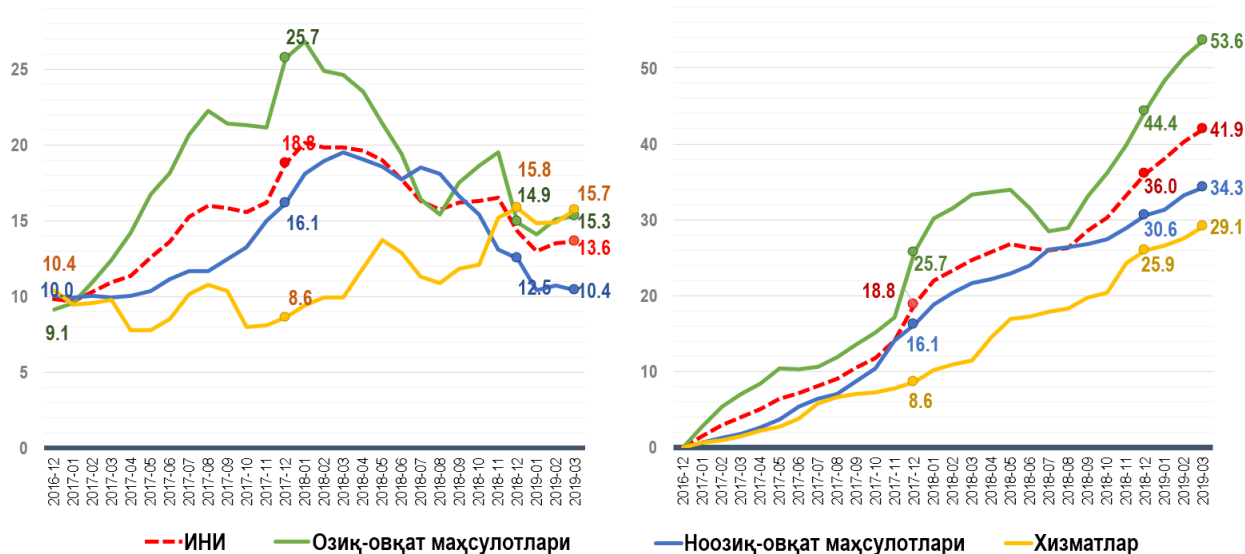
2-расм. ИНИ йиллик ўзгариши ва уни таркибининг динамикаси (ўтган йилнинг мос ойига нисбатан, фоизда)

Манба: Давлат статистика қўмитаси маълумотларига асосан Марказий банк ҳисоб-китоблари.

Бу шундан далолат берадики, аввал айрим озиқ-овқат маҳсулотлари нархлари нисбатан жуда паст бўлган ва ташқи савдонинг эркинлаштирилиши натижасида ўзининг бозор нархларига қайтди. Шунингдек, озиқ-овқат маҳсулотлари нархлари мавсумийликка юқори даражада боғлиқ.

Хизмат кўрсатиш соҳасидаги иш хакиларнинг ишлаб чиқариш соҳасидаги иш ҳақилар миқдориغا тенглаштириш мақсадида ортиб бориши натижасида хизматлар секторида инфляция даражаси “қувувчи” хусусият намоён этди. Ушбу таъсирни янада кенгайиши яқин чорақларда давом этиши мумкин.

а) ўтган йилнинг мос ойига нисбатан б) 2016 йил декабрь ойига нисбатан
фоизда

3-расм. Озиқ-овқат, нооziқ-овқат маҳсулотлари ва хизматлар
инфляциясининг йиллик ўзгариши динамикаси

Манба: Давлат статистика қўмитаси маълумотларига асосан Марказий банк ҳисоб-китоблари.

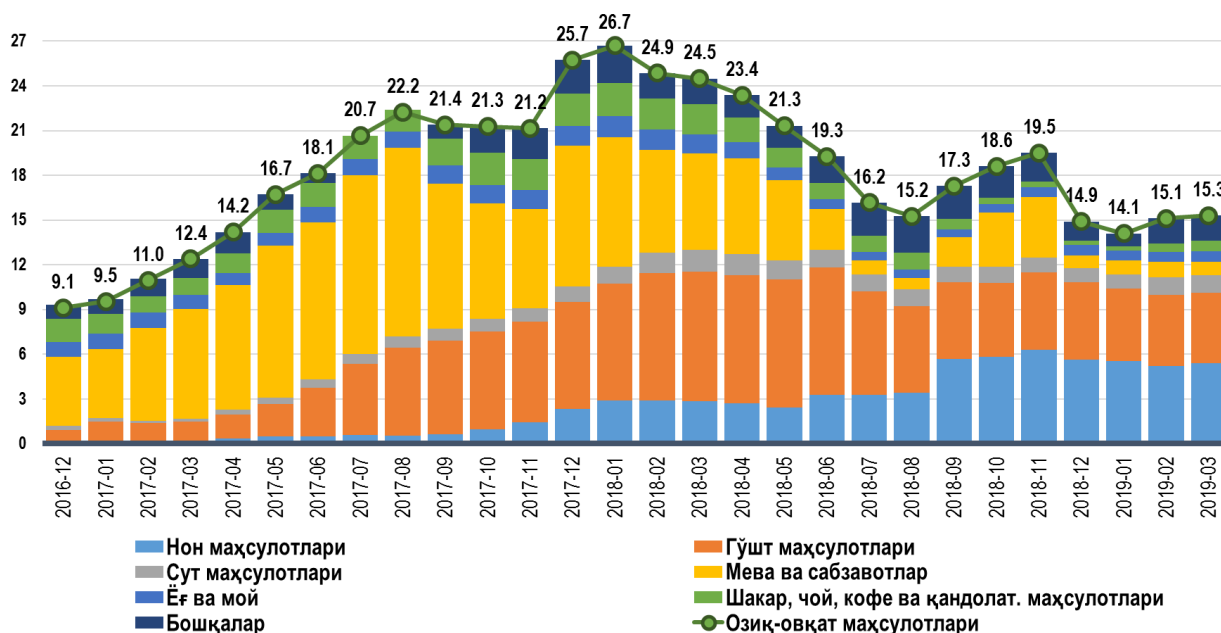
Озиқ-овқат маҳсулотлари инфляцияси

Январь ойида озиқ-овқат маҳсулотлари йиллик инфляциясининг охириги икки йилдаги энг паст кўрсаткичи қайд этилиб, февраль-март ойларида эса ўсувчи тренд намоиш этди ва март охирида 15,3 фоизга тенг бўлди (2018 йил декабрь кўрсаткичига нисбатан 0,4 фоиз бандга юқори). Ушбу даврда мева-сабзавот, нон, гўшт, сут маҳсулотлари ҳамда умумий овқатланиш нархларининг салмоғи ошиши эвазига озиқ-овқат маҳсулотлари нархлари ўсиши давом этди (4-расм).

Мева-сабзавот маҳсулотлари инфляцияси етиштириш ва сақлаш харажатлари ошиши, қишки захиралар қисқариши ҳамда экспортга талабнинг ошиши каби омиллар ҳисобига вужудга келди. Хусусан, 2019 йилнинг I чорагида помидор, карам, пиёз ва сабзи нархлари ўсиш суръатлари сезиларли ошган бўлса, картошка ва цитрус мевалари нархлари нисбатан барқарор бўлди.

Гўшт, сут ва нон маҳсулотлари нархлари ошишини ички талабнинг таклиф ҳажмига нисбатан юқорилиги билан изоҳлаш мумкин. Шу билан бирга, ярим тайёр гўшт ва сут маҳсулотлари нархлари ошишига солиққа тортишдаги ўзгаришлар ҳам ўз таъсирини кўрсатди. Аксинча, парранда гўшти ва тухум ички ишлаб чиқариш ҳажми ортиши ушбу маҳсулотлар нархлари барқарорлигини таъминлади.

Бундан ташқари, гўшт, сут ва нон маҳсулотлари нархлари ошишига энергия ресурслари ҳамда ички ва жаҳон бозорларида дон маҳсулотлари

кимматлашиши натижасида ишлаб чиқариш харажатлари ошиши таъсир кўрсатди.

4-расм. Озиқ-овқат маҳсулотлари инфляцияси ва унинг таркиби ўзгариши

(ўтган йилнинг мос ойига нисбатан, фоизда)

Манба: Давлат статистика қўмитаси маълумотларига асосан Марказий банк ҳисоб-китоблари.

Шунингдек, ҚҚС солиғига тортишнинг янги механизми жорий қилиниши ҳисобига қандолат маҳсулотлари, шарбатлар ва умумий овқатланиш муассасаларида нархларнинг сезиларли ўсиши кузатилди.

Юқоридагиларни ҳисобга олган ҳолда мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотлар ўз самарасини бермасдан қолмаяпти. Қишлоқ хўжалиги соҳасида озиқ-овқат маҳсулотларини сақлаш ва уни экспорт қилиш борасида бир қатор шартномалар хорижий мамлакатлар билан шартномалар имзоланган. Шартномаларнинг асосий улушини боғдорчилик маҳсулотлари ташкил қилади. Буни инобатга оладиган бўлсак айнан экспортбоб ҳисобланган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг хавфсизлигига эътиборни кучайтирсак мақсадга мувофиқ бўлади.